ГІРКЕ ЖИТТЯ

Священика не застав я дома. "Пішли, не знаю куди,— сказала мені молода наймичка,— а їмость поїхали до Криниці". Почути такі слова в гірському селі, де і за гроші не дістанеш вигідного нічлігу та кращого харчу, зовсім не приємно. Тут дім священика заступає готель; приймай, господарю, непрошеного гостя, чи хочеш, чи не хочеш! На щастя, старосвітська гостинність, така невигідна в наших часах, ще не всюди пропала; буває священик, що прийме тебе, як рідного брата, від щирого серця. Я вийшов на дорогу і сильним біноклем розглянувся по околиці. На сіножаті під лісом побачив я священика, який сидів на пні чи на камені і обтирав хусткою лице. Здавалося, він ось тут, переді мною, та заким я до него дійшов під гору, минуло з півгодини. Добра та чудова гірська околиця манила очі і радувала душу. Скошена трава присихала і пахла-пахла, аж морочила голову. Тілько пополуднева жара літнього дня дошкулювала немило.

— Ах, се ви! — втішився священик, коли довідався, хто я.— Чув я, чув про вас і читав дещо з того, що ви написали. Дуже люблю веселі речі. Прошу, сідайте троха! Відпічніть. Ви з Заверхів'я у Смоляне?

— Так.

. — Дуже гарна дорога! — гомонів священик, очевидно, вдоволений, що має перед ким виговоритися.— То річкою, то стежкою, то ліском, то горбком, а все холодком! Приємно перейтися! Журби ніякої, вакації... Ех! нема-то, як панам з міста жити! Не то, що на селі: вічна неволя! Що ж там у Львові чувати? Весело жити? Кажу на те:

— Як кому. Тільки оно так не є, як людям на селі здається. Они гадають, що ми у місті ніякої роботи не маємо і все тілько по театрах ходимо та п'ємо пільз-ненське пиво.

— Все ж таки життя міщухів не те, що наше. Заро-бок певний, вигоди на кождім кроці, всюди ясно, чисто...

— І дорого,— додав я.

— Але які доходи! І праця не та, що в нас. У нас, заким корону заробиш, добре наморочишся. Нарід скупий і невдячний. Прийдуть, наприклад, хректини. По-сходиться кумів з десять пар, і всі хотять, щоб їх записати. Ну, вистроюєш, тратиш час, нетерпеливишся, випитуєш, яке метрикальне прізвище, они тобі все своє сільське прізвище тичуть... Розвідуй, чи се Дмитро Лесюк з-за гори, чи з-за ріки, бо оба однаково називаються. І за се тобі належиться по-старосвітськи: по два дудки від кожного. Дивишся потім на тацю, а там і лихий гріш, і бляшка, і ґудзик... А нехай-но моя їмость не подивиться до сонця, які яйця баби приносять, — половина запортків буде. А вже доброї курки не дістанеш, тільки все якусь суху квочку, що не раз по двох-трьох днях гине. Невдячний нарід!

Бачу я, що кривда діється мені,— починаю учити людей. На вовведеніє во храм, на рождество, на стрі-тенє говорю, бувало, які чисті і добірні, хоч і не багаті припаси дали Йоаким і Анна, Віфліємські пастирі, богородиця й Йосиф,— чому люди не приносять таких? Но всує учих! Баби носили далі запортки і старі квочки, а куми підсували пусті бляшки. Тоді я постановив таксу: по десять сотиків від кума, по чотири сотики за яйце, по короні за курку, ну, і підвищив трохи-таки за шлюб, за похорони, та й тепер маю святий спокій!

— А люди не нарікали? — спитав я.

— Хто б їх питався? Нехай привикають. Таж гадайте, що з того бувають якісь незвичайні доходи! Се тілько так кажуть, що "нема то, як попові та котові"... З кого тут поживишся? З десятеро народиться, з п'ятеро умре, двоє-троє побереться — та й тілько! Якби ще не "гомерицькі" служби 1 божі, пенсія та сяка-така поміч від тестів — хоч пропадай! Гірке життя!

— Аз поля нема доходу? — спитав я.

— Який там дохід з поля! — відповів священик живо, втираючи пухке і здорове лице хустинкою.— Ліпше би того поля не було! А ту, знаєте, в наших сторонах добрий старий звичай, що селяни дають роботу. От у моїм селі є 60 нумерів хат. Так кождий нумер має мені на весну дати одно тягло, то є: плуг, пару волів або коней, плугатара і погонича, борони, або шість корон. В косовицю других двадцять нумерів мають дати косарів, по челядині з граблями і привезти по одній фірі сіна. Решта нумерів мають мені в жнива дати по два женці, а восени по одному молотільнику. Ви скажете, певно: благодать! А се не благодать, тілько одна безконечна журба. Нема ні дня, ні години спокою! Саме тоді, як тобі треба робітника і тягла,— той собі жне, тому віл закуляв, у того нема погонича, а сей обіцює не на весну, а тілько в жнива своє відробити. Він не має часу! А я то все мушу час мати, все мушу бути готов на єго послуги: і в дощ, і в бурю, і в мороз, і вдень, і вночі. Бо наш мужик ніколи не закличе священика за дня і в вигідну пору, тільки як захорує,— то все у найбільшу слоту, як умирає,— то у глибоку ніч, і кличе тебе з паном богом попівночі. Не підеш, то він, як на злість, умре, — гріх на душі, ну, й єпископ може дізнатися,— а прийдеш з паном богом попівночі, болотами, у слоту і заметіль, дивишся, а він сидить уже на постелі і люльку курить. І чого тягти священика з постелі або від обіду, коли на все є свій час! Гірке життя, кажу-вам! Але я забалакався, а ви, певно, голодні. Ходім до хати!

— Може би, ми вперід у церкву заглянули? — спитав я.— Поки ясно... Часом можна яку стару книжку знайти.

1 "Г о м е р и ц ь к і" служби — церковні відправи за померлих родичів тих, що виїхали до Америки.

— Добре, ходім! Тілько по ключ вступимо. Але старини ніякої не найдете: церква нова, образи нові, а давні богомази і якісь подерті книги старші браття спалили, щоби, як кажуть, святе не поневірялося.

Гарною сіножаттю попри ліс зійшли ми вниз до простої нової хати. По дорозі священик говорив далі:

— Я, знаєте, тепер солом'яний вдовець, жінка виїхала до Криниці лічитися. Я в хаті один. Дітей у мене нема — сиджу і нуджуся. І ладу в мене не найдете, і не прийму вас як годиться. Нема чим. Звичайно, як на селі. Не то, що в місті.

У сінях попівства він грімко крикнув:

— Марино! Марино!

З кухні відозвався молодий голос:

— А що там?

— Зроби нам кави, застели стіл, принеси шинку з ле-дівні! Ми тут за хвилю вернемося...

У церкві, вправді, не було вже нічого цікавого, бо все "непотрібне" і понівечене спалено. Лишився ще тільки старинний хрест з гарними різьбами на дереві; також окладника на псалтирі інтригувала: се був пергамін, давно записаний і почорнілий зі старості: Я звернув на се увагу пароха. Він чудувався, що сего досі не замітив, але не розводився над сим довго, тілько просив до хати.

— А як вам церква подобається? Правда, гарна? — спитався ще.

— Досить гарна,— сказав я. Справді ж церква як будова нічим не була замітна ані не гарна; таких побудовано в Галичині в 19-м віку сотками, і треба буде почекати зі сто літ, аби люди побачили в них шаблон без смаку і почету. Давні майстри, що не кінчили технік, будували краще церкви.

Дома застали ми вже на столі каву, свіже масло, шинку і білий хліб. Але щось не було ще в ладі, і сам кругленький говірливий господар почав бігати від стола до кре-денсу, від креденсу у кухню, звідтам до шафи, і небавом стіл був застелений, як треба, скатертю, явилися ще й цукор, бриндза, свіжа цибулька і три фляшки. Лагодячи стіл, гостинний священик безнастанно говорив:

— Чим хата багата, тим рада. До міста нам далеко, доброго м'яса не можна дістати, мусимо бідити. Одну свинину та домашній дріб, що не треба купувати. От і булки нема, тілько білий хліб. Гірке життя, кажу вам! Вибачайте! А якої горівочки позволите: чи очищеної, чи сеї, теренової, або вишняку, чи, може, агрусняку просто з бутля? І солодку маю, і коняк знайдеться. Будьте ласкаві, скажіть!

Я був ласкав і напився вишняку. Був дуже добрий. Ми почали їсти. Господар нагадав собі знову свою любу тему про гірке життя на селі і нарікав далі:

— Так би собі чоловік не раз, знаєте, м'яса попоїв: котлета якого або розбратля — ні! все лиш кури та індики і качки, аж навкучилося. До міста 32 кілометри!

— Що то ми, міщухи, дали би за се, якби так у нас були під рукою кури, качки та індики! — відважився я сказати.— У нас індики тілько про велике свято дають; а курята тілько великі пани та хорі їдять.

— Говоріть своє! — спротивився господар, але без ніякого жалю до мене.— Надокучить, кажу вам, все те саме! Нині курка, завтра курка, позавтра курка... А тут не раз наробишся, що страх хотілось би потім дечого доброго з'їсти. Та, правду сказати, не все і гроші є, щоб у місто посилати що два-три дні. Все роби людям за біг заплать! У зелені свята або на Івана Купала ходи полем з процесією, співай молитви, читай євангеліє против ґаздівських піль, лазь по горах і дебрах, мучся! А дома провадь канцелярію, як адвокат, пиши то до староства, то до виділу

повітового, то до суду. Чи мало труду? І то рідко коли у своїх справах. Ви думаєте, може, що так-таки задурно хлоп на попа робить? Ні, пане,— піп хлопові більше вигодить, як від него дістане.

Пиши єму лист у "Гамерику" і читай лист з "Гамерики", підписуй "преценіє" на гроші і печатку прибий! Мій попередник за підпис брав по дві шістки, а я ані сотика! А там і супліку пиши або багательку у суд — і все піп та й піп, бо у громаді більше письменних нема,— і все за біг заплать, за ту мізерію-роботизну. Е,х, добродію, гірке життя і тяжка праця!

Марино! — крикнув раптом господар.— Принеси нам фляшку вина, з того, що у куті лежить, і пива п'ять бутель-чин! А рухайся там живіше! Ах, я трохи не забув! Вас, міщухів, на куповані вина не зловить, ви на домашні лакомі. Маю чудесний яблочник і агрусняк на меду! Що позволите? Яблочник? Нехай буде і яблочник! Марино! принеси і яблочнику! Наточи з бочки до карафки! Зараз буде. Так, добродію, чим маю, тим приймаю. А ви вибачайте, коли що невлад; тут, на селі, не те, що в місті,— гірке життя. Ви повинні колись і то описати, як нам живеться по забутих селах.

Дійсно, гадка добродушного і гостинного господаря була добра — от я й описав єго гірке життя... Ще краще зробив би я: я відступив би єму з дорогої душі свою посаду у Львові, та тілько — біда: я світський чоловік і парохії в П. ніколи не дістану. Шкода. Може би, чоловік хоч з рік пожив на волі та між добрими людьми!

[1913]